

60 év a Magyar Orvostörténelmi Társaság előtörténetéből

Az 1837. október 14-én megalakult Budapesti Kir. Orvosegyesület – amelynek az 1904-es év végéig Tauffer Vilmos volt elnöke, utóda pedig Bókay Árpád lett –, 1904 őszén Hőgyes Endre elnökletével bizottságot hozott létre, a korábban már Temesváry Rezső által indítványozott orvostörténelmi múzeum létesítése ügyében. A múzeumszervező bizottságot 1905. január 16-án szakbizottsággá formálták át, s ennek munkájába bevonták mindazokat, akik érdeklődtek a téma iránt: köztük Győry Tibort, Tihanyi Mórt és Temesváry Rezsőt. Vezetője – az akkor még másodkönyvtáros – Győry Tibor lett.

A működését 1905-ben megkezdő *Orvostörténelmi Múzeumi Szakbizottság* volt a hazai orvostörténelmi társasági és szakmai élet első komoly szervezője, hiszen tevékenysége felölelte az egész orvostörténelmi szakterületet, ezért **ezt a Szakbizottságot tekintjük a Magyar Orvostörténelmi Társaság jogelődjének.**

1905 áprilisában a Szakbizottság felhívással fordult a hazai orvostársadalomhoz, hogy adományaikkal gyarapítsák a Múzeum gyűjteményét. Erre 43 orvos válaszolt: értékes műszereket, felszereléseket, iratokat, okleveleket helyeztek el az egyesületi gyűjteményben. Az adományozók között szerepelt Grósz Emil is, aki családjára vonatkozó iratokat adott át.

A Szakbizottság javaslatára az Orvosegyesület az ezt követő években választja tiszteletbeli tagjai sorába az európai orvostörténelmi kutatás nagy egyéniségeit, mint Pagelt, Fesslt és Baast, valamint a bécsi Robert Törpyt, a bécsi Orvostörténelmi Múzeum alapítóját.

Győry 1905. április 8-án elhangzott előadásában levéltári adatokkal bizonyította Czermak elsőségét a gégetükrözés területén. Hasonló jelentőséggel bír a következő előadása (1906. február 4.) is, amikor Semmelweis családjával foglalkozott és – Schürer von Waldheim állításával szemben – bebizonyította Semmelweis magyarságát, és azt, hogy a nagy magyar orvos családja már 1692 óta Magyarországon élt.

Az egyesület keretében megindult orvostörténelmi kutatások jelentős eredménye az 1906-os Semmelweis-év megszervezése és azon belül az 1906. szeptember 29-én az egyesületben megrendezett Semmelweis-ünnepség, illetve a következő napon felavatott Semmelweis-szobor. (Semmelweis maga is tagja volt az Orvosegyesületnek.) Az egyesület kezdeményezte, hogy Budapesten Semmelweisről utcát nevezzenek el.

1907-ben Győry Tibor Bécsben értékes Zsámboky kéziratot vásárolt, ami sajnos az idők során elveszett. 1908-ra a gyűjtemény annyira gyarapodott, hogy az Orvosegyesület Igazgatósága a teljes második emeletet a Múzeumnak engedte át, egyben határozatot hoztak, hogy 1909-re, a XIV. Nemzetközi Orvosi Kongresszus tiszteletére, megnyitják a budapesti Orvostörténeti Múzeumot. A kiállítás előkészületeiről Győry Tibor jelentést készített, amelyben – egyebek között – felsorolja az értékes gyarapításokat. Itt említette, hogy Korányi Frigyes a családoktól megszerezte Balassa János, Markusovszky Lajos és Lumniczer Sándor iratait, okleveleit, emléktárgyait, míg Bécsben megvásárolta Karl Rokitansky két értékes orvosi oklevelét.

Az Orvosegyesület Orvostörténeti Múzeumát 1909. augusztus 14-én nyitották meg, amely nem jelentette a gyűjtőmunka befejezését, sőt a siker hatására – az elhunyt Elischer Gyula helyébe lépett Bókay Árpád javaslatára – a gyűjtési tevékenységet az egész országra ki akarták terjeszteni. Ebben az első világháború eseményei akadályt jelentettek, de a múzeumi gondolat megújulása Nékám Lajos elnöksége után újabb lendületet kapott. (Bókay Árpád halála után választották meg elnöknek Nékám Lajos egyetemi tanárt.)

A két világháború közötti évtizedek legnagyobb formátumú két orvostörténésze Magyary-Kossa Gyula és Győry Tibor voltak, akik ugyan nem vitatkoztak nyilvánosan, de bizonyos "féltékenységet" lehetett felfedezni kapcsolatukban. Mindkettő nyilvános egyetemi tanár és MTA tag lett az orvostörténelem tárgyköréből, mindkettő köré tanítványok csoportosultak, de nem kívántak közös tudományos kört teremteni. Győry és Magyary-Kossa lakása adott lehetőséget arra, hogy a tanítványok ott találkozhassanak, bár Győry Tibor sokáig előadásai színteréül — nem tekintve egyetemi előadásait — az Orvosegyesületet választotta.

Ami az orvostörténeti *egyesületi előadásokat* illeti: Győry a szokásos betegbemutatókon kisebb orvostörténelmi témákkal is jelentkezett, így érdekes kéziratokat és könyveket ismertetett az alakuló orvostörténeti múzeum gyűjteményéből, vagy (mint 1908. május 21-én) az akkor Aquincumban feltárt római fürdő mozaikjainak orvostörténeti vonatkozásairól szolt. Sajnos az első világháború éve alatt az Orvosegyesület orvostörténeti életében is törés következett be, hiszen az előadások számának csökkenésével az orvostörténelmi kutatások bemutatására nem nyílt lehetőség.

Az első világháború után az első orvostörténeti előadásra 1920. október 30-án került sor, amikor Magyary-Kossa Gyula az "*Orvosi gyakorlat a régi Magyarországon*" című előadásában a XV–XVI-I. század magyar orvosi kultúráját ismertette, elsősorban a nem orvosdoktori oklevéllel működő sebészekről, bábákról és gyógyszerészekről szolt. Előadása ismét felhívta a figyelmet az Orvos-

egyesületen belül az orvostörténelem művelésére, sőt az 1921. évi negyedik igazgatósági ülésen (1921. február 11.) külön is foglalkoztak Magyary-Kossa Gyula kéziratával. A jegyzőkönyv szerint: „...Pákozdy Károly azt ajánlotta, hogy szólítsuk fel Magyary-Kossa tagtársat, hogy közölje valahol azokat a jegyzeteit és munkáit, amelyek az orvosi rend történetére vonatkoznak. Fleisch, Dollinger, Hutýra és Székely hozzászólása után az ig. tanács úgy határozott, hogy Magyary-Kossa munkáit az Orvosi Könyvkiadó Társulat figyelmébe ajánlja, s felkéri Hutýra tagtársat, hogy ebben az ügyben lépjen összeköttetésbe a szerzővel...”. Magyary-Kossa Gyula sorozata végül 1929 és 1940 között jelent meg, s az Orvosegyesület több alkalommal is eljárta a kiadónál a négykötetes munka érdekében, sőt a kiadás pénzügyi terheiből is jelentős részt magára vállalt.

A két világháború között kiemelkedő orvostörténelmi esemény az Orvosegyesületben Győry Tibor 1923 őszén tartott előadássorozata. A négy részből állt előadássorozat az orvostörténelem nagy korszakait tekintette át és a téma fontosságát hangsúlyozta, hogy ezeken az üléseken Győry előadásán kívül más nem hangzott el. Az első részben (1923. szeptember 22.) az időszámításunk előtti évszázadok (Visszapillantás és előretétekintés, az orvostörténet az i. e. 5. századig), a másodikban (1923. szeptember 29.) a görög orvostudományról, a harmadikban (1923. október 6.) az alexandriai iskolával és Galenos orvosi ismereteivel, míg a negyedikben (1923. október 13.) a középkor orvostörténetével foglalkozott. Ehhez az előadássorozathoz fűződik az első orvostörténelmi munkásságért odaítélt pályadíj is: az Orvosegyesület 1924-ben Győry Tibort Tauszk Ferenc díjban részesítette, amit minden évben a legsikeresebb előadásért adtak ki.

A következő években Győry több előadást tartott a magyar orvosképzés történetéből, ismertette az orvosi kar történetére vonatkozó kutatásait. Általános orvostörténelmi munkásságát ismerte el az Orvosegyesület, amikor 1932-ben a Balassa-éremmel tüntette ki. Győry az emlékelőadás témájául a nagyszombati egyetem orvosi karának felállításával kapcsolatos kutatások eredményeit választotta. A téma folytatását jelentette – igaz csak 1934-ben – a dékánválasztással és a magyar egyetem egyenjogúsítását feltáró előadása.

Az előbb tárgyalt időszakokban tartott előadást az Orvosegyesületben Vajda Károly, Herczeg Árpád is. Itt kell megjegyezni, hogy Herczeg Árpád az 1930-as évek elejétől közbenjárta az Orvosi Könyvkiadó Társulatnál Szumowski orvostörténelmi alapvetésének magyar nyelvű kiadásáért, amelyhez az Orvosegyesület anyagilag is hozzájárult. Az Orvosegyesület a 1937-ben ítélte meg Héjja Pál orvostörténésznek a Wildner Ignác-alapítványból a pályadíjat „A tábori egészségügy

Buda visszafoglalása korában” című (1936) könyvéért.

Már a második világháború alatt tartott előadást Korbuly György, az orvostörténelem magántanára Semmelweis életművével kapcsolatban. Vele kapcsolatban kell megjegyeznünk, hogy az Orvosegyesület múzeumának őreként sokat tett annak fejlesztéséért, illetve a Budapest bombázásának megkezdésének idején a múzeumi gyűjtemények biztos helyre való szállításáért. Korbuly 1943-ban megpályázta a budapesti orvosi karon az orvostörténelem nyilvános tanári állását, de a háborús körülmények miatt nem döntöttek felette.

Még Budapest bombázásának kezdetén (1943) a Budapesti Királyi Orvosegyesület, amely helyet adott az Orvostörténelmi Múzeumnak, értékes könyvtárában számos orvostörténelmi vonatkozású ritkaság volt megtalálható, egyesületi irattárban pedig a hazai orvosi múltra vonatkozó kiemelkedő dokumentumok nyertek elhelyezést. Értékeit részben a Szentkirályi utcai épület tűzbiztos pincéjében helyezték el, kiemelkedő értékű műtárgyaikat pedig a közeli Magyar Nemzeti Múzeumnak adták át megőrzésre. Az Orvosegyesület épülete aránylag épen vészelt át a háború viharait, csak külső homlokzata sérült meg, belső terei — az üvegtárgyakat nem számítva — sértetlenek maradtak.

a két világháború közötti időszakban nemcsak az Orvosegyesületen belül alakultak ki az orvostörténelmi társasági élet formái, hanem több vidéki orvos- és gyógyszerészeti egyesületben is. Ezek közül elsősorban a Debreceni Orvosegyesületet kell említeni, ahol Diósadi Elekes György – a debreceni egyetem orvostörténelem magántanára – fejtett ki fontos tevékenységet. Az ő nevéhez fűződik az 1938-ban az "Orvosi Hetilap" hasábjain megjelent „*Teendők a magyar orvostörténelmi tudomány érdekében*” című közlemény, amelyben a szerző részletesen kifejtette a magyar orvostörténelmi kutatások előtt álló feladatokat és szervezeti formák kialakításának szükségességét.

Ebben az időben már négy egyetemi magántanár adta elő az orvostörténelmet az orvosi karokon, bár tanszékekkel még nem rendelkeztek, többen tagjai voltak a Nemzetközi Orvostörténelmi Társaságnak, noha hazai társaság még nem volt. Diósadi Elekes György éppen ezért javasolta a Orvostörténelmi Társaság megalapítását, országos szintű orvostörténelmi könyvtár és levéltár megszervezését, valamint orvostörténelmi folyóirat kiadását. Ugyancsak szorgalmazta az orvostörténelmi múzeum létrehozását, s azt, hogy egyetemi orvostörténelmi tanszékeket kell szervezni, s kötelező tárgyként kell bevezetni az orvostörténelmet (két féléven keresztül heti egy előadással képzelte el az oktatást).

Már a kormányzat részéről felső szinten mutatkozott hajlandóság az orvostörténelem felkarolására, így kapott Bálint Nagy István egy esztendőn át Bécsben ösztöndíjat, s indulhatott angliai, franciaországi és németországi tanulmányútra Herczeg Árpád, aki orvostörténeti intézeteket keresett fel. Többen anyagi segítséget kaptak, hogy részt vehessenek a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság kongresszusain.

A második világháború éveit ismét megritkulták az előadások, sőt 1944 tavaszától fel is függesztették az egyesület tevékenységét.

A második világháború után megváltozott körülmények között alakult meg az Országos Orvostörténeti Könyvtár (1951), amely köré települt az intézményi háttér nélkül működő orvostörténészek csoportja. Kialakult az orvostörténeti társasági élet formája, megtartva a kor jellegzetességeit: először egy szakszervezetben belül működött az Orvostörténeti Szakcsoport, amelynek 1958-1959-ben Jáki Gyula, 1959 és 1966 között pedig Farkas Károly volt az elnöke. A főtitkári posztot mindvégig, tehát 1958 és 1966 májusa között Bencze József töltötte be. 1966-ban viszont valódi társasággá szerveződött a Magyar Orvostörténelmi Társaság, ezt az évet tekinthetjük az 1905-ben megalakult Társaság újjáalapítási évének.